

Snežana Prtljaga¹

Visoka škola strukovnih studija

za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“

Vršac

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-114-9, 15 (2009), p.502-509

Pregledni rad

ŠKOLA KAO PODRŠKA DAROVITIMA I STVARANJE DRUŠTVENE ELITE

Rezime: Zanemarivanje i neadekvatan pristup u radu sa darovitim pojedincima čini neprocenjivu štetu za jedno društvo. Budući da je za napredak društva neophodan stvaralački kadar, i da su intelektualne sposobnosti najdragoceniji društveni kapital, trebalo bi posebno naglasiti da je od suštinskog značaja rad i negovanje fenomena darovitosti. Mali je broj darovitih pojedinaca koji mogu da se izbore sa svojim specifičnostima i razlikama, posebno ako ih okružuje nerazumevanje i neprihvatanje. Naravno da je to ne samo njihova lična tragedija, već tragedija čitavog društva, jer u savremenom shvatanju društvenog razvoja, znanje i sposobnosti su najznačajniji činioci. Takođe je prevaziđeno mišljenje da daroviti pojedinci bez obzira na spoljašnje uticaje iz svoje okoline, uvek uspeju da se izdignu i realizuju svoje potencijale. Rezultati istraživanja govore o tome da se darovitost mora negovati i podsticati i na taj način doći do optimalnog nivoa razvoja darovitih pojedinaca. U ovom radu akcenat je stavljen na školu, kao bitnog činioca, pre svega dijagnosticiranja, a zatim i razvijanja darovitosti, kao pomoć u stvaranju intelektualne elite, odnosno formiranju i negovanju grupe onih učenika koji su identifikovani kao daroviti i koji mogu u budućnosti predstavljati intelektualnu elitu.

Ključne reči: škola, daroviti učenici, intelektualna elita.

Kada bi mozak čovečanstva bio tu pred vašim očima,
vama na raspolaganju, otvoren kao stranica knjige,
vi biste u njemu precrtavali!

Na koga ste se vi okomili?

Ja ću vam reći: okomili ste se na ljudski um.

A zašto? Zato što on radja dan..

Ja odbacujem vaš zakon...

zato što spušta nivo nauke,

zato što umanjuje moju zemlju...

(Izvod iz govora o slobodi nastave Viktora Igoa
u Ustavotvornoj skupštini 15. januara, 1850. godine)
(Bogdanović, M., 1999)

Prošlo je dosta vremena od spomenutog govora Viktora Igoa. Pitanje koje se nameće glasi: da li se, ipak, nešto promenilo na relaciji društvo - obrazovanje?

Kraj 20. i početak 21. veka obeležili su stavovi da živimo u takozvanom društvu znanja. Društvo u kome je znanje osnovni izvor

¹ vsvasbiblioteka@hemo.net

daljeg napretka čovečanstva. Obrazovanje kao svojevrsna „industrija znanja“ postalo je dominantni činilac na kome počivaju sve ostale oblasti u savremenom društvu. Došlo se do zaključka da, zbog situacije koje nam je nametnulo savremeno društvo, škola mora da razvije nove pristupe obrazovanju, kako bi ono bilo što uspešnije. Odnosno, novi princip nalaže, stavljanje učenika u poziciju odgovornog učesnika u procesu obrazovanja, za razliku od prethodnih principa, gde je škola bila industrija u kojoj su učenici bili pasivni primaoci znanja koje su im prenosili nastavnici. Dakle, situacija se ipak menja, od one davne 1850. god, i vidi se pomak u društvenoj svesti o tome koliki je značaj obrazovanja za društveni razvoj uopšte.

Svima je već poznato da je za napredak društva neophodan stvaralački kadar, i da su intelektualne sposobnosti najdragoceniji društveni kapital, a posebno bi trebalo naglasiti da je od suštinskog značaja rad i negovanje fenomena darovitosti. Isto tako, zanemarivanje i neadekvatan pristup u radu sa darovitim pojedincima čini neprocenjivu štetu za jedno društvo. S tim u vezi, u ovom radu pokušaćemo da odgovorimo na neka pitanja i dovedemo u vezu darovite i društvenu elitu. Tačnije, kako bi škola, i, uopšte, obrazovanje, mogli da doprinesu stvaranju društvene elite podržavajući darovite pojedince, koji su, svakako, najveće bogatsvo jednog društva.

Pojam i teorije elite

Da krenemo od pojma elite. Elita [fr. *élite* prema *élite* odabrati] odabrani, vrhunski, najistaknutiji krug ljudi u društvu ili u odredjenom njegovom delu (Klajn, Šipka, 2008).

Obično se pod elitom smatra sloj ljudi koje se po nekom svojstvu nalazi na vrhu i odlučuju kako o sopstvenom delovanju, tako i o delovanju i životu članova celovite grupe, odnosno društva (Kovačević, Dj). Tako na primer, u 19. veku sve države su imale imovinski cenzus, odnosno smatralo se da ljudi koji imaju imovinu imaju i veću inteligenciju, mudrost i odgovornost. Isto tako, postojao je i obrazovni cenzus gde su bili isključeni (u nekim zemljama) pripadnici drugih rasa, a žene su bile isključene iz procesa odlučivanja (Mićunović, D, 1999) Dakle, taj cenzus je u stvari predstavljao elitu koja je predvodila masu.

Žan Koenen-Iter (2005) ističe da se elita često koristi u obliku jednine i množine i da se poklapaju sa razlikovanjem između izvarednosti i istaknutosti. Naime, kada se govori o eliti u jednini misli se na one koji su najbolji u svojoj oblasti delovanja, oni koji se nalaze naspram prosečnih osoba, oni koji imaju dara, ali koji se ni po čemu ne razlikuju od mase sebi sličnih. Kada se koristi izraz „elite“, u množini, Koenen je mišljenja da se tu u stvari misli na ličnosti koje se nalaze na istaknutim mestima na različitim područjima delovanja. To ne isključuje

izvanrednost, ali se naglasak stavlja na stečene položaje i na funkcije koje se obavljaju. Naime, upotreba množine nagoveštava stvarno stanje ili ukupno mišljenje o raznolikom društvu i pluralističkom režimu, nasuprot svakoj relativno homogenoj društvenoj celini. U osnovi postoje dva prikrivena shvatanja između kojih treba praviti razliku. A to su: elite koje se takmiče oko istog cilja i različito specijalizovane koje deluju u različitim oblastima, tvrdi Koenen.

Interesantna je Najdelova definicija: „grupa čija se superiornost zasniva na stečenim kvalifikacijama i specifičnim obdarenostima, grupa tradicionalne superiornosti koja ne mora biti ni u čemu specijalizovana, i najzad, grupa koja predstavlja rasadnik svakovrsnih kvalifikacija i talenata“ (Koenen, 2005, prema: Nadel, 1990, 414).

Može se reći da je bilo i da ima više teorija elite, autori su sa manje ili više uspeha pokušavali da sintetički rezimiraju različita značenja termina „elita“ i pojmova na koja ta značenja upućuju. Ali sve teorije imaju zajedničkog imenitelja, a to je: da se društvo neizbežno mora podeliti na one koji vladaju (manjinu) i one kojima se vlada (većinu), i da se pojam elite zasniva ili na istaknutosti, ili na izvrsnosti (isto). Elita danas najčešće označava odabrani sloj ljudi po nekim sposobnostima. Može se reći da svaka oblast čovekove delatnosti ima svoju elitu i sa porastom broja čovekovih delatnosti, ona se permanentno širi. Najčešće razlikujemo vladajuću, naučnu, ekonomsku i političku elitu (Marković, 2006).

Daroviti

Darovitost – predstavlja neiscrpu temu, i permanenta je potreba za istraživanjem i proučavanjem ovog fenomena. Mnoge studije postoje na ovu temu i inspiracija su da se još intenzivnije traga za što boljim teorijama, definicijama, načinima podsticanja i negovanja darovitosti. Jer darovitost nije samo lična potreba, već potreba čitavog jednog društva. Na početku 21. veka nauka i znanje postaju glavni razvojni resursi. Zato bi se proučavanje razvoja darovitih pojedinaca i njihovo obrazovanje trebalo naći u najužem društvenom fokusu.

Veliki je broj definicija i teorija koje određuju pojam darovitost i Maksičeva tvrdi da su jednako vredne teorije i definicije koje se odnose na darovite osobe, darovito ponašanje i darovito postignuće. „Dok razvojne teorije prate razvoj darovitosti kroz život pojedinca od predispozicije do darovitog postignuća, kognitivistički orijentisane teorije pokušavaju da objasne kognitivne mehanizme i procese koji stoje u osnovi darovitog ponašanja“ (1998., str. 17). Tokom ranog XX veka u javnom diskursu darovitost se povezivala sa visokom inteligencijom. Veza između darovitosti i visoke inteligencije prisutna je i danas. Dugi niz godina merilo darovitosti bio je visok koeficijent inteligencije, koji

je kod različitih autora različit. Međutim, nakon mnogih istraživanja koja su kasnije usledila došlo se do zaključka da je visok koeficijent inteligencije uslov darovitosti ali ne i ukupna darovitost. Prema Bosiljki Djordjević (1995), u sadašnje vreme prave se razlike prema oblastima darovitosti: u opštim intelektualnim sposobnostima, u kreativnim sposobnostima, u akademskim sposobnostima (za egzaktne nauke, prirodne nauke, jezik), u socijalnim sposobnostima (sposobnost vodjstva), u psihomotornim sposobnostima, i dr.

Međutim, to nije fenomen koji je statičan, koji ostaje zauvek, darovitost se neće razviti ukoliko se detetu ne pruže adekvatni uslovi i podrška. Isto tako, postoji mogućnost da darovitost ostane neotkrivena, da se uopšte ne prepozna i ne identifikuje (Djordjević, 1997). Kako bi se izbegli ovi problemi, od suštinskog značaja je poznavanje karakteristike darovite dece, pre svega od strane roditelja, a potom i od strane nastavnika.

Takođe, je prevaziđeno mišljenje da daroviti pojedinci bez obzira na spoljašnje uticaje iz svoje okoline, uvek uspeju da se uzdignu i realizuju svoje potencijale. Rezultati istraživanja govore u prilog tome, odnosno da se darovitost mora negovati i podsticati i na taj način doći do optimalnog nivoa razvoja darovitih pojedinaca.

Pitanje koje se nameće glasi: čiji je zadatak i ko sve ima uticaja na podsticanje darovitosti?

Naučnici koji su se bavili ovim problemom izdvojili su tri glavna faktora koji mogu imati uticaj na podsticanje i razvoj darovitosti, a to su: porodica, škola i naravno društvo.

U ovom radu akcenat je stavljen na školu i društvo, kao bitne činioce, pre svega dijagnosticiranja, a zatim i razvijanja darovitosti i na taj način pomažući stvaranju društvene i intelektualne elite.

Vaspitno – obrazovni rad i rad nastavnika sa darovitima

Nakon dijagnosticiranja darovitosti, sledi pitanje obrazovanja i vaspitanja darovite dece. Od identifikovanja potrebe za posebnim tretmanom darovitih, primenjivani su različiti oblici obrazovanja i vaspitanja darovitih kako bi se pronašli adekvatni oblici koji će najviše odgovarati njihovim potrebama i istovremeno biti uskladjeni sa njihovim specifičnostima. Tako, na primer, naš psiholog Bosiljka Djordjević (1995) ove oblike grupiše na sledeći način:

- homogeno grupisanje (izdvajanje darovitih u specijalne razrede ili škole),
- delimično homogeno grupisanje,
- diferencirani rad sa darovitima u redovnim razredima,
- akceleracija darovitih i dr. Primena ovakvih oblika rada dala je različite rezultate.

Naime, ispostavilo se da grupisanje učenika prema samo jednom kriterijumu, npr. visokim intelektualnim sposobnostima, nije dovoljno. Bilo je pozitivnih rezultata koji su opravdavale ovakav oblik rada (obrađivanje složenijih sadržaja, brže prelaženje gradiva..), ali uočile su se i loše strane (javio se problem elitizma, početna ujednačenost se nije održala..). Suprotno tome, obična škola, sa brojnim učenicima ne može da zadovolji potrebe darovitog deteta. Tako da se prednost daje manjim promenama koje iziskuju manje i kraće izdvajanje darovitih učenika od svojih vršnjaka. Ovakav oblik rada u literaturi nalazimo pod imenom *obogaćenje*², a obuhvata modelovanje dodatnih aktivnosti i sadržaja koji se oslanjaju na regularni kurikulum, tako što ga proširuju i produbljuju, a izvode umesto redovnih obaveza učenika ili u slobodno vreme. Kao na primer: dodatni rad, otvorene učionice, letnji programi, kursevi van škole, rad uz pomoć mentora, uključivanje učenika u kurseve na višim nivoima školovanja i dr. (Maksić, 1998, Grandić, Letić, 2009). Može se reći da *obogaćivanje* zauzima najznačajnije mesto u odnosu na sve druge oblike rada sa darovitimima jer je najprikladniji i najsrasprostranjeniji oblik podrške obrazovnog rada u školi. Da bi ovakav oblik rada bio efikasan i stimulativan, od nastavnika se zahteva da diferenciraju nastavu tako što će organizovati one aktivnosti koje zahtevaju veći misaoni angažman, dublje istraživanje sadržaja, opširnije sadržaje i drugačije načine komuniciranja. Mora se takodje voditi računa da se daroviti učenici pripreme za ovakav oblik rada i naravno, da se permanentno prati njihov rad.

Prilikom razmatranja različitih aspekata identifikovanja, a zatim i obrazovanja darovitih, veliki akcenat se stavlja na ulogu nastavnika. Najznačajniji uslov za dobar rad nastavnika sa darovitim učenicima, jeste taj da nastavnik dobro poznaje prirodu darovitosti učenika i specifičnosti rada sa njima, odnosno da je adekvatno osposobljen i profesionalan za tu ulogu. Takodje je važno, da nastavnik prepozna darovite učenike, prati njihov razvoj, određuje im mesto u nastavnom procesu, organizuje adekvatne aktivnosti, prati i vrednuje efekte preduzetih mera u radu sa njima. Odnosno, kreira strategije kojima podstiče kreativnost i razvoj darovitih, podstiče samostalnost i stvaralaštvo (Grandić, Letić, 2009).

Istraživanja pokazuju da darovitim učenicima najviše smeta nastavnikovo strogo pridržavanje plana rada. U takvim situacijama predavanja su im vrlo često dosadna, iz razloga što uglavnom znaju većinu gradiva koje nastavnik predaje. Najzadovoljniji su kad ih nastavnik podstiče, kad ih provocira i saradjuje sa njima. Nastavnici trebaju sve vreme imati na umu da daroviti učenici traže autoritet znanja,

² O tome detaljnije u knjizi: Maksić, S., *Darovito dete u školi*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 1998

a ne nametanje pukog autoriteta. Isto tako, cene nastavnika koji razume i podržava njihovu inicijativu za različite puteve istraživanja, kao i podsticanje njihovog entuzijazma za sticanjem znanja.

Nameće se pitanje: na koji način pristupiti darovitom detetu, kako zadovoljiti njegove potrebe, kako mu pružiti podršku i omogućiti razvoj njegovih sposobnosti i realizaciju njegovih potencijala?

Pre svega mora se istaći da, kako postoje razlike između darovite dece i njihovih vršnjaka, isto tako postoje razlike i između samih darovitih. Može se reći da je svako darovito dete "priča za sebe" koje ima specifične potrebe na koje nije lako automatski odgovoriti i ne samo to, već se smatra da se jedino poštovanjem tih razlika može obezbediti uspešan razvoj i ispoljavanje talenta. Tako Bits i Neihart razlikuju šest tipova darovite dece: "uspešne", "izazivače", "blokirane", "otpadnike", "dvostruko etiketirane" i "samostalne" (Maksić, 1998).

Elitologija³

Kao što je predhodno rečeno faktori koji utiču na razvoj darovitih i koji bi trebalo da vode brigu o njima su pre svega, porodica, škola, a pored njih veoma važnu ulogu ima društvo. Zadatak društva je da obezbedi uslove za razvoj darovitih i tako pokaže svoju zainteresovanost za stvaranje svoje društvene elite. Odnos društva prema darovitim, tačnije društvenih organa i institucija, postaje predmet jedne relativno nove nauke: elitologije, odnosno nauke o elitama, osnovama i socijalne diferencijacije u društvima u kojima nastaju, kriterijumima diferencijacije i njene legitimnosti. Ova nauka ima veoma složenu strukturu i pored mnogih specifičnih oblasti uključuje i elitologiju obrazovanja i elitopedagogiju, gde su daroviti poseban predmet proučavanja, iako se u svakom delu elitologije javlja elita kao strukturalni element istraživanja. (Marković, 2006).

Daroviti sami po sebi nisu pripadnici društvene elite, odnosno tek kad počnu vršiti neku delatnost u društvu, mogu postati njeni pripadnici. Međutim, njihove sposobnosti i svojstva nalažu da ih društvo smatra potencijalnim pripadnicima društvene službe, jer od društvenog oblikovanja vaspitanjem i obrazovanjem njihovih prirodnih svojstava, zavisi da li će ući u sastav društvene elite (Isto). Dakle, elitologija koja proučava elite kao društvene grupe, mora se baviti i fenomenom darovitosti, jer obrazovanjem darovitih pojedinaca, indirektno se učestvuje u formiranju elite. S tim u vezi, potrebno je dobro osmisliti obrazovanje darovitih za društvenu elitu, kao i za pojedine vrste elita. Marković je mišljenja da je u tom pogledu nezamenljiva uloga univerziteta, jer smatra da je univerzitet taj koji podstiče i uključuje

³ Marković, Ž.D. (2006): *Prilozi elitopedagogiji*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2006

studente u naučno-istraživački rad i tako doprinosi stvaranju intelektualne elite (isto). Uloga univerziteta je nezamenljiva, ali da bi se došlo do kvalitetne intelektualne elite, mora se sa obrazovanjem i vaspitanjem darovitih krenuti od najranijeg perioda života, kako bi razvijali svoju darovitost i svoje talente i postali korisni članovi društva.

Može se zaključiti da nema razvitka društva bez potrebnih kvalitetnih kadrova, onih koji se svrstavaju u elitu, a naročito u intelektualnu elitu. Kako bi ti kadrovi doprineli razvoju društva, potrebno je da pored obrazovanja i kulture, obezbediti im i određen status u društvu. Odnosno, pripadnici intelektualne elite moraju imati određeni tretman i ugled u društvu i određeno priznanje za njihove intelektualne sposobnosti i kreativnost. Ovakvo priznavanje doprinosi njihovoj unutrašnjoj motivaciji za dalji rad, jer svakom čoveku je u prirodi želja da mu se prizna njegov dignitet, njegove vrednosti i znanje (Marković, 2006).

Dakle, zadatak svih članova društva jeste taj da rade na podsticanju i negovanju darovitosti, odnosno da svako na svoj način doprinese stvaranju što boljih uslova za razvoj darovitosti, jer, kao što nam se nameće zaključak, intelekt je najvažniji faktor u stvaranju jednog kvalitetnog društva.

Literatura:

- Bogdanović, M., (1999): *Univerzitet i država*, Zbornik predavanja škole za demokratiju, Odbor za građansku inicijativu, Niš.
- Budimir-Ninković, G., (2009): *Savremena porodica i škola*, Pedagoški fakultet, Jagodina.
- Dimitrijević, V., (1999): *Saglasnost o vrednostima*, Zbornik predavanja škole za demokratiju, Odbor za građansku inicijativu, Niš.
- Đorđević, B., (1995): *Daroviti učenici i (neuspeh)*, Zajednica učiteljskih fakulteta, Beograd.
- Đorđević, B., (2005): *Darovitost i kreativnost dece i mladih*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Grandić, R., Letić, M., (2009): *Roditelji i nastavnici o darovitoj deci i mladima*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, Visoka škola za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“, Vršac.
- Grupa autora, (1957): *Roditelji i dijeca*, Savet društava za saradnju o djeci i omladini Jugoslavije, „Akademija“, Beograd.
- Grupa autora, (1970): *Porodica i socijalizacija mladih*, Savet za vaspitanje i zaštitu dece Jugoslavije, „Kultura“, Beograd.
- Grupa autora, (2002): *Rana identifikacija darovitih*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Grupa autora, (2003): *Daroviti i šta sa njima*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.

- Grupa autora, (2007): *Odrasli o darovitoj deci i mladima*, Učiteljski fakultet, Beograd, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Knežević-Florić, O., (2005): *Uloga odraslih u modelovanju i realizaciji kvalitetnog programa za darovite*, Zbornik 11 „Daroviti i odrasli“, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Koenen-Iter, Ž., (2005): *Sociologija elite*, Izdavačko preduzeće „Clio“, Beograd.
- Kovačević, Dj., (?): *Politička elita*, Niro „Mladost“, Beograd.
- Majl, A., (1968): *Kreativnost u nastavi*, Izdavačko preduzeće „Svjetlost“, Sarajevo.
- Makarenko S., A., (1957): *Pedagoška poema*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd.
- Maksić, S., (1998): *Darovito dete u školi*, Institut za pedagoška ispitivanja, Beograd.
- Maksić, S., (2006): *Podsticanje kreativnosti u školi*, Institut za pedagoška ispitivanja, Beograd.
- Marković, D., (2006): *Prilozi elitopedagogiji*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Mićunović, D.,(1999): *Politika u demokratskom društvu*, Zbornik predavanja škole za demokratiju, Odbor za građansku inicijativu, Niš.
- Nedeljković, M., (1996): *Razvojne potrebe darovitih učenika i osposobljavanje nastavnika*, Zbornik 2, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Špijunović, K., (2004): *Uloga nastavnika u identifikaciji i radu sa potencijalno darovitim učenicima*, Zbornik 10 „Strategije podsticanja darovitosti“, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.

Prtljaga Snezana

Preschool Teacher Training College *Mihailo Palov*
Vrsac

School as Support to the Gifted and Creation of Intellectual Elite

Negligence and inadequate approach to the work with gifted individuals has made irreparable damage for a society. Having in mind that creative professionals are necessary for the progress of a society and that intellectual abilities are the most precious social capital, it should be emphasized that work with the gifted and nurture of giftedness phenomenon is essential. There are few gifted individuals who can cope with their own specific qualities and differences, especially if they are surrounded by the lack of understanding and acceptance. It is beyond dispute that this is not only their personal tragedy, but the tragedy of a society on the whole, having in mind that knowledge and abilities are the most significant factors in contemporary views on social development. The opinion has become an anachronism that gifted individuals always manage to reach their full potentials regardless of environmental influences. Research results speak in favour of the standpoint that giftedness has to be nurtured and encouraged for a gifted individual to reach his/her optimal level of development. The paper puts an accent on school, as a significant factor of, before all, identification and then of development of giftedness, as a help in creation of intellectual elite, i.e. formation and nurturing of a group of those students who have been identified as gifted and who are to become future intellectual elite.

Key words: school, gifted students, intellectual elite.